

Леонід Подолянко, к. філос. н.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ФЕНОМЕН СВОБОДИ ТА КУЛЬТУРИ

Leonid Podoliansky, PhD in Philosophy

National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»

THE PHENOMENON OF FREEDOM AND CULTURE

Freedom is the most important condition that ensures not only a decent life of a person but also the dynamics of its culture, conscious aims, and aspirations. Freedom as a "higher value" has many dimensions, but it is always associated with culture as a certain system of values. Culture is always an area of freedom. The problem of freedom has become particularly acute today, in the era of a spiritual deficiency. Frustrations that have led to a spiritual crisis and the loss of cultural values are caused by the spiritual crisis of society. The present requires the creation of "new" spiritual values. National culture, including freedom, always unfurls in a life full of polarities and contradictions.

Freedom is the embodiment of a national idea, a space for a strategy of national-conscious orientations. The purpose of the modern "national idea" is the "ideas of freedom" that consolidate the nation. During transitional stages of social development, principal significance belongs to the idea that the role of mutual responsibility of people of the whole society increases in such conditions, as the necessary term for a freedom of each individual. Ukraine, as a state, has crossed its own Rubicon on the path to democracy. But the modernity needs to change the models of "paradigmatic thinking". For freedom to be just loved and recognized is not enough, it must be continuously "created and reproduced, cultivated and developed"...

Keywords: human, life, freedom, culture, personality, value, being, purpose.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сьогодення в Україні, прямо або опосередковано, вказує на розрив поля «культурного процесу». Сучасна цивілізація несе загрози, втрати людиною своєї свободи, своєї культури, свого життя. Відомо, «свобода» є універсальним виміром людської сутності. І що б ми не говорили про неї – цього буде не достатньо для її розуміння. Тому що вона як вища цінність, має багато вимірів, але завжди пов'язана із культурою як «системою цінностей»...

Процес трансформації українського суспільства, визваний сьогоденням, закономірно ставить на перше місце, перш за все, необхідність радикальних змін «соціальних орієнтирів», переоцінки «норм і цінностей» самого життя людини. Так людська діяльність через суб'єктивно-мисленеву активність опосередковує чуттєвий зв'язок індивіда з природою і створеним нею світом. Через цей зв'язок, в свою чергу, трансформуються матеріальні властивості предмета в предметний зміст людської чуттєвості і культури, в силу чого остання виявляє себе і як об'єктивна даність предмета, і разом з тим як іманентна властивість предметно-практичної діяльності, що здійснюється людиною.

Бажання до вищих стандартів життя та культури, це «воління» нації сьогодення... Тому для цього в Україні, як державі, необхідно в найкоротший термін провести «реальні» радикальні, глибинні, системні реформи. Так, «наприклад в освіті», потрібно вкрай прививати любов до України підрастаючому поколінню та виховувати їх на символах «Європейського воління». Це буде сприяти бажанню вчитися та оволодівати знаннями. Що це дає?! «Дух» стане стійким і витривалим, бо буде готовим постати творцем свого «Я». Він, є рішучість, що знає. Буде демонструвати виправку і буде готовий прийняти свою «долю людини як особистості», що набере рішучості.

У нас на очах принципово змінюються наші усталені смислові уявлення про «цінності життя», про «свободу», про «культуру». І це дуже важливо. Потрібно відмітити, що сама «культура» не гарантує існування свободи. Але відомо, що початок формування нації і національної свідомості

обумовлений завжди наявністю культури, що є передумовою кожного організованого національного руху, який домагається національної свободи.

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

Сьогодення показує, що «проблема» свободи людини її культури, це вічна проблема. Культура, як атрибут самосвідомості особистості, в своєму предметно-фактологічному значенні, орієнтуючи індивіда на вибір (в силу необхідності цілепокладання), образу свободи, робить останню сенсом життя. В його пошуках людина виявляє себе в якості проблеми, вирішення якої «потребує» всього життя. Без виникнення в життєдіяльності індивіда цінностей, котрі він визнає або може визнати такими, що повідомляють сенс його життя, він не може правильно функціонувати. Останнє означає, що він (індивід) не може не бути втіленням єдності суцього і належного, живою межею між буттям і цінностями, які надають йому смисл; людська суб'єктивність перетворюється в «ніщо», поскільки пошуки сенсу життя позбавляють завершеності, самодостатності і задоволеності «Я», створюючи рух, негацію, зусилля в подоланні розриву і зміни власного буття. Значимо, що свобода як цінність в першу чергу вона пов'язана з культурою як системою цінностей. Тому, обґрунтування свободи витікає з розуміння культури, як позитивного змісту людської свободи. Дійсно, людина насамперед реалізує в своїй діяльності те, що виступає для неї певною цінністю. Отже, коли свобода як мета покладається людиною, тим самим вона стає цінністю і вибирається індивідом, поскільки при всій своїй зовнішній даності стверджується як щось невід'ємне від внутрішнього ядра його суб'єктивності.

Формування цілей. Метою статті є необхідність проаналізувати зв'язок «феномена» культури та свободи. Свобода, забезпечує динаміку розвитку культури. Культура завжди є сферою свободи та відповідальності. Успішне цілепокладання свободи людини, завжди приводить її до осмислення свого значення, своєї мети. Сама мета завжди народжується в безпосередньому контексті предметної діяльності, існуючи спочатку як ідеальний задум, що отримує в подальшому предметну реалізацію, де цінність свободи людини знаходиться в світі наявно суцього – як те, що в повноті своїй безумовно виходить за рамки її індивідуальної перетворювальної активності.

Відомо, висування цілей дозволяє людині осмислювати зовнішню реальність з точки зору корінних проблем власного існування, при цьому ціннісний вибір являє собою інстанцію, в аспекті якої людський суб'єкт осмислює саме це існування, визначає кінцевий смисл свого життя і діяльності. Відповідно, реалізація цілей приводить, в кінцевому рахунку, до їх «зняття» в якості засобів, що «являють собою предметно-практичне втілення всезагального способу зв'язку одиничних предметів, включених в коло людської діяльності»¹.

Разом з тим цінність як феномен, смисл якого полягає в ньому самому, і як основа культурного самовизначення людини має значення саме в своїй безпосередній даності, і тому не може бути опосередкована в процесі перетворювальної діяльності, не втрачаючи разом з тим свій ціннісний статус. В сфері свідомості, як умови позитивної реалізації свободи, де кожний вчинок набуває значення тільки в певному ціннісно-смисловому контексті більш рельєфніше виступає феномен унікальності, неповторності, різноякісності культурної творчості.

Вищі цінності будь-якої культури і вироблені нею специфічні форми спілкування в часі і реальній історії не виступають як крайності, що заперечують одна одну, а утворюють в своїй взаємодії розгалужену, багатовекторну «тканину» діалектики соціально-культурного розвитку, в якій, однак, постійно прослідковуються, а інколи і вступають в конфлікт протилежності відтворення й повторення, єдності і багатоманітності тощо (котрі в рівній мірі характеризують історичну специфіку людського буття в світі). Якщо для характеристики різноманітності форм культурної самосвідомості людства можна вжити поняття «поліфонізм» (глибоко осмислене в працях М.М. Бахтіна), то ефект співпадання ціннісних орієнтацій, властивих цим формам культурної самосвідомості, мабуть, логічно було б визначити як явище міжкультурного резонансу: кожна культура актуалізує ті пласти сукупного ціннісного досвіду людства, котрі в найбільшій мірі співзвучні її вихідним ціннісним установкам, що складаються на основі не тільки певних суспільно-економічних факторів, але й визначаються культурно-політичними реаліями і духовною ситуацією часу.

Проблема набула особливої гостроти сьогодні, в епоху дефіциту духовності. «Мислення» є дією, котра вже «в період свого становлення проявляє себе як специфічне, відмінне від всіх

¹ Малахов, В.А. (1984). *Культура и человеческая ценность*. Киев: Наук. думка, 63.

досупільних форм, ідеально-діяльне відображення дійсності. Свідомість, як «суспільна форма» відображення, характеризує цілеспрямованість, вибірковість. Національна свідомість характеризує визначення в національній ідеї. Мислення фіксує не будь-які сторони дійсності, не все, що потрапляє в поле зору, а лише те, що пов'язано з інтересами людського впливу на буття, тобто охоплює «конструктивно-технологічний» принцип речей і явищ»¹.

Розчарування в ньому приводить до духовної кризи і втрати ціннісних вимірів культури. Якби дух ввів в оману, а віра в розум, мислення, у його здатність прогресувати підупала, то залишилися б тільки влада і сила.

В даній ситуації зазначимо думку Е. Гуссерля, який наголошував, що коли втрачає свою силу віра в могутність розуму, яка у філософській боротьбі людства приводила до дедалі чистішого самоусвідомлення і перетворювала людину на людство, а зовнішній світ у Царство Боже на землі, – людина віддається егоїзму, політично ж вона віддається молохові влади. Так звана «реальна політика», яку прийнято вважати політикою, що спирається на здоровий глузд, є виявом практичного, небезпечного скептицизму, вона «дає політичним й економічним вождям, охопленим жадобою влади, вважати їхні цілі, засоби, витвори розумними й гідними похвали. По суті ж вони ображають розум і всі зроджені ним імперативи»².

Коли прогрес в напрямку «культури розуму» затримується (внаслідок зневіри у розум), то починає домінувати егоїстична ідея народу як егоїстична ідея влади в їх національному варіанті. В силу цього дух стає інструментом, він підпорядковується владі. Все: наука, мистецтво і будь-яке духовне багатство, що може розглядатися як абсолют, стає або об'єктом національного обоженування, або перетворюється в ринковий товар й витвір влади, засіб влади. В результаті втрачається не тільки цінність духовності, але й сенс життя перетворюється в обезцінене споживання. Тому так важливо зберегти культурно-духовний зміст національної свідомості, в її прагненні до свободи.

Наслідок *духовної кризи* – суспільство, зорієнтоване на успіх, яке прагне дедалі більших досягнень, яке трактує світ виключно через речі, які треба опанувати й контролювати. В результаті «на місці «живої» культури виникає цивілізація; вторинне культурне життя; зовнішня оболонка традиції, яка втратила внутрішній сенс формування й вироджується у позбавлену вартості рухливість; ерзац-культура; несправжня культура, здрібнілі цінності»³.

Тобто перед нами тривога гуманістичної думки за переродження людини в умовах бездуховності, прагнення зберегти і надалі культивувати «людські якості». В даному випадку цінності національної культури, в тому числі і свобода, здатні виступати як фактор, невіддільний від внутрішнього ядра самої людської суб'єктивності. Те, що людина любить, в чому знаходить сенс життя – повертає в «невід'ємну сутність свого буття» (Л. Фейєрбах), в котре входять створені і вистраждані людством національно-культурні цінності. Якщо б вони зникли, то зміст самого буття людяності в чомусь виявився б іншим.

Підкреслимо, що позитивне функціонування цінностей культури передбачає безпосередню предметно-життєву здійсненість, духовно-чуттєву розкритість даних цінностей перед людським суб'єктом. В силу цього важливе значення має можливість вибору свободи певного спрямування думки, тобто свободи вибору об'єкта мислення. Ним може бути будь-яке явище чи предмет світу, будь-яке поняття, судження чи ідея. Людина повинна мати можливість мислити про все, про що забажає, поскільки не може бути обмежень ні на предмет мислення, ні обмежень у мисленні. Свобода думки означає разом з тим свободу її суб'єкта, яка полягає в можливості кожного мислячого суб'єкта обирати собі будь-який спосіб і метод мислення. З цим пов'язана *проблема свободи вибору* мислячим суб'єктом форми думки як межі здійснення процесу мислення. Все це виступає як духовна свобода і є одним із невід'ємних атрибутів духовного життя. Вона може бути обмежена, але ніколи не може зникнути зовсім, вона невід'ємна від людської особистості. Створення духовних цінностей потребує свободи (в першу чергу свободи творчості), через яку відбувається відбір, а він можливий лише тоді, коли є свобода, тому й культура реалізує свої світоглядні потенції тільки за умов свободи.

¹ Бычко, В.В. (1976). *В лабиринтах свободы*. Москва: Политиздат, 31.

² Краснодембський, З.(2000). *На постмодерністських роздоріжжях культури*. Київ: Основи, 45.

³ Краснодембський, З.(2000). *На постмодерністських роздоріжжях культури*. Київ: Основи, 46.

Сьогодні актуальними є інтерпретації свободи та її відношення до влади як сили, що позбавляє «феномен свободи» ціннісного значення. Філософи постмодерністського спрямування (М. Фуко, Ж. Делез, Ж. Дерріда, К. Апель, Р. Рорті та ін.) вбачають дану втрату в пануванні в європейській культурі «метафізики есенціалізму» (метафізики буття як присутності). Саме вона нав'язує європейцям політику «есенціалізації людської екзистенції», тобто практику підпорядкування людської екзистенції тому або іншому «непохитному» набору метафізичних сутностей, форм, еталонів, стандартів. Відносини влади, зрозумілі неінструментально (тобто нетотожні з топосом економічних, когнітивних, пізнавальних, національних, етнічних, статевих та інших відносин), виявляються одночасно інтенційними і несуб'єктивними. Вони – інтенційні в тому розумінні, що не існує влади, яка б не здійснювалася у вигляді ряду намірів та цілепокладань. Вони – несуб'єктивні, оскільки неінструментальна влада далеко не завжди виявляється результатом вибору, або рішенням індивідуального суб'єкта. З врахуванням цих двох особливостей влади стає зрозумілим, що пошуки абсолютного центру влади, котрий був би відповідальним за її раціональність, позбавлені будь-якого сенсу, оскільки немає і не може бути таких особистостей або соціальних співтовариств, котрі могли б всю повноту влади спрямувати на контроль «тіла» і духа суспільства.

Разом з тим влада має дискурс «загального над індивідуальним». Підвищуючи статус одних соціокультурних практик і дискримінуючи статус інших, процес «есенціалізації людської екзистенції» неминує лімітує свободу особистості, регламентує вільне розгортання людського буття, особливо в його національному вимірі. Він завжди нав'язує існуванню людини якусь «єдино правильну» систему нормативів, типів контролю, піддає історичний процес становлення людського буття насильству, маніпуляції, репресії. В результаті всього те, що звичайно називають «культурою», виявляється не природним результатом розвитку свободи, не підсумком вільного становлення людської екзистенції, а продуктом соціальної інженерії, тобто штучного конструювання дійсності у відповідності з тими чи іншими нормативами.

Зазначимо, ніяке виробництво знань не в змозі підмінити собою владу над душею, духом індивідів співтовариств, які продукують ці знання. В зв'язку з цим саме поняття свободи повинно відповідати сучасному стану речей, тобто зміна владних відносин веде до зміни в розумінні феномену свободи. Класична метафора свободи як полярної протилежності насильству, примусу, гнобленню передає лише деякі і дуже поверхневі її особливості. Головний недолік раціоналістичної версії свободи полягає в тому, що в ній суб'єкт «волютарно постулюється творцем тієї або іншої метафізичної системи і не може розглядатися як агент реальних соціокультурних дій. Такий суб'єкт не є результатом соціальних, економічних, політичних, культурних, духовних, релігійних, лінгвістичних та інших практик»¹. А таке розуміння суб'єкта продукує спрощене уявлення про процес історичної духовної емансипації людства.

Таким чином, **свобода виглядає набагато складніше**, ніж тільки як полярна протилежність насильству, примусу, детермінізму. Потрібно дослідити, як говорить М. Фуко, практики самореалізації індивіда та іманентно властиву цим практикам логіку. «Я досліджую ті стратегії, дотримуючись яких індивіди через свою боротьбу, свої конфронтації, свої проекти вільно конституують самих себе як суб'єктів здійснюваних ними практик, або ж навпаки, – відмовляються від практик, котрі їм нав'язують владою. Я зберігаю тверду віру в людську свободу»².

Відносини влади розуміються як такі, котрі мають місце тільки між суб'єктами соціальних дій. Тобто у топосі владних відносин суб'єкт завжди має деякий спектр можливостей протидіяти владі у ствердженні своєї свободи. І ці можливості ґрунтуються на духовних статусах суб'єкта, сформованих свідомістю.

Таким чином, владні відносини демократичного характеру повинні надавати «вплетеним» у них суб'єктам та соціальним співтовариствам деякий спектр можливостей опору детермінаціям, що виникають внаслідок даних відносин. У цій складній взаємодії свобода виникає як умова можливості для здійснення влади. Там, де немає свободи, можлива не влада, а насильство. Подолання цих суперечностей активізує особистість, оскільки, як зазначав К. Ясперс, «зміст

¹ Соболь, О.М. (2000). Деконструкція метафізичної концепції свободи. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності*: зб. наук. пр. Київ: Вид. центр КДЛУ, 42.

² Соболь, О.М. (2000). Деконструкція метафізичної концепції свободи. *Актуальні філософські та культурологічні проблеми сучасності*: зб. наук. пр. Київ: Вид. центр КДЛУ, 43.

свободи і відкривається в житті, переповненому полярностями і суперечностями». Цінність свободи губиться там, де від полярностей відмовляються на користь обмеженостей (в соціальних та мислительних конструктах, які виправдовують устрій влади як один з полюсів, що видає себе за ціле). Особистість здобуває свободу там, де «ми відкриті, де зберігаємо дані нам можливості в напруженні протилежностей, де в ході ситуацій, які міняються, приймаємо рішення, виходячи з наших історичних витоків, і неупереджено сприймаємо буття в його новому змісті»¹.

В такому контексті здійснюється *свобода конкретної особистості*, що сформувалася в світі перед образом певних духовно-свідомих цінностей, серед яких чільне місце належить національному.

Одночасно потрібно враховувати, що людина не досягає свободи, спонтанно здійснюючи себе; вона стає вільною, якщо спрямовує цю спонтанність в сторону персоналізації світу і самої себе. Отже, між існуванням і свободою з'являється «нова інстанція, та, котра відділяє ще здійснену себе особистість, яка тільки що виникла завдяки життєвому пориву, від особистості, що визріває в результаті своїх дій і набирає силу в індивідуальному і колективному досвіді»².

Тобто свобода не «випромінюється» спонтанно, а має своє призначення, покликання. Без покликання порив, поклик свободи згасає. Вона вимагає «глибини людської комунікації між сущими в своїй самості одиничними людьми і свідомою діяльністю в ім'я свободи суспільних умов через сумісне розуміння і формування волі»³.

Зауважимо, що однією з важливих передумов дієвості ідей є забезпечення інтерсуб'єктивності (загально значущості) ідеї. Йдеться про таке формування ідеї, яке робить її зрозумілою та прийнятною для інших людей або для певної спільноти. В нашому випадку це мова йде про національну ідею. Вона належить до тих, які відкриває не тільки розум, але й «серце» – (Б. Паскаль). В силу цього усвідомлена національна ідея як ідеал є способом «узгодження індивідуальних розумінь у процесі спілкування та, відповідно, єднання індивідуальних воель в єдину колективну волю» (В. Лісовий). *Свобода є втіленням національної ідеї, простором стратегії актуалізації національно-свідомих орієнтацій.*

Підкреслимо, що свобода – це рух людини в часі, її невтомний дух у виявленні і боротьбі з «моїм відчуженням, зі всіма тими обставинами, в яких я, подібно об'єкту, потрапляю під владу безособистісних сил»⁴.

Цей рух можливий в мисленні завдяки усвідомленню, яке дає нам уявлення про істинну цінність. Прагнучи ні в чому не допускати остаточного роз'єднання, розум хоче подолати альтернативи розсудку, зв'язуючи те, що він одночасно доводить до «останнього ступеня полярності: світ, трансцендентність, науку і віру, структурування світу і медитацію вічного буття»⁵. За допомогою свідомості розум «проникає» в цінності «олюдненого» буття, тобто в культуру, стає умовою усвідомлення особистісного бажання свободи. В силу цього свобода виступає подоланням власного свавілля, тобто співпадає з «внутрішньо наявною необхідністю істинного», оскільки «домагання свободи означає бажання діяти не свавільно або із сліпого підкорення, а в результаті розуміння»⁶. Головне в цьому діалектичному русі – усвідомити, що свобода здійснюється лише в співтоваристві людей. Вільна людина та, до якої звертається світ і хто відповідає на його заклик; це – відповідальна, мисляча людина, наповнена самосвідомістю свого «Я» в динаміці культурних цінностей. Спрямована до цієї мети свобода не ізолює людей, а об'єднує їх, не веде до анархії, а є вірою в первинному смислі слова. Вона «не буття особистості, але засіб (спосіб), завдяки якому особистість є все те, що вона є, і є повнішою, чим якби вона йшла за необхідністю»⁷. В результаті людина здобуває своєї вищої цінності, а її рефлексії за своєю суттю «стають набутком спільноти, вони поширюються в суспільному русі, чинять суспільну дію, а в ідеальній помежовій ситуації визначають напрямок волі спільноти, напрямок її самоформування й переформування...»⁸.

¹ Ясперс, К. (1994). *Смысл и назначение истории*. Москва: Республика, 168.

² Мунье, Э. (1999). *Манифест персонализма*. Москва: Республика, 502.

³ Ясперс, К. (1994). *Смысл и назначение истории*. Москва: Республика, 168.

⁴ Мунье, Э. (1999). *Манифест персонализма*. Москва: Республика, 503.

⁵ Ясперс, К. (1994). *Смысл и назначение истории*. Москва: Республика, 169.

⁶ Ясперс, К. (1994). *Смысл и назначение истории*. Москва: Республика, 167.

⁷ Мунье, Э. (1999). *Манифест персонализма*. Москва: Республика, 504.

⁸ Краснодембський, З. (2000). *На постмодерністських роздоріжжях культури*. Київ: Основи.

Людина – єдиний господар цього світу, міра всіх речей і джерело всіх цінностей. Внаслідок своєї творчої сили вона швидше нагадує великого митця, ніж науковця: розуміння реальності полягає в тому, щоб створювати в ній порядок, а не в тому, щоб відкривати порядок, який у ній вже існує. Про це свідчить прогрес знання про свідомість, яка опрідечуючи культуру, вказує на історичну умовність будь-яких людських цінностей, що знову ж таки активізує роль духовності суб'єкта у виборі смисложиттєвих ідеалів, одним з яких і виступає свобода.

Таким чином, людська суб'єктивність є внутрішнім змістом суспільно-культурного індивіда, поскільки конститує його діяльність і виступає умовою розвитку соціальної об'єктивності. Суб'єктивне, реалізоване в бутті, перетворюється в активізацію мислення, котре як центр духовного існування визначає цінності життя людини в процесі її самостворення. Одним з найважливіших духовних артефактів свідомості виступає свобода, яка забезпечує не тільки динаміку культури, але й вільно вибраних, свідомих цілей та ідеалів суб'єкта. Визначення свободи як основної константи загальнолюдської культури і мети самовизначення передбачає напругу всіх суб'єктивно-мислительних зусиль по цілепокладанню і волевиявленню. Імперативи світоглядно-культурних смислів в образі свободи характеризують специфічну здатність людини сприймати і перетворювати соціально-культурну дійсність в необхідну для себе форму, в якій реалізується екзистенціальний зміст самовизначень. Особистість здобуває свободу та відкриває для себе її зміст там і тоді, коли в перманентності ситуацій в силу духовно-суб'єктивних активацій здатна прийняти рішення для створення нового змісту свого вільного буття.

Таким чином, гуманістично-культурні інтенції реального буття розкриваються через динаміку духовності, котра в кожний момент історичного існування соціуму постійно народжується у потоках думок, вражень, уявлень, почуттів минулих і сьогодишніх поколінь. «Духовність людини» є умовою її специфічно-унікального існування як суб'єкта діяльності. По відношенню до дійсності суб'єкт не тільки розкриває її зміст в силу свого впливу на неї, але й засвідчує власне існування в якості діючого й усвідомлюючого. Феномени духовності у своїй сукупності й взаємозв'язку з цінностями утворюють певну реальність «життєвого світу», відкриту у всіх напрямках на всіх глибинах для дій рефлексії. Вони здатні зробити дійсність виразною, чітко виявленою у всіх відношеннях і властивостях.

Феноменологічний дискурс в онтології людських цінностей дозволяє стверджувати, що «життєвий світ» є одночасно культурно-історичним світом, образом (ейдосом) світу, яким він виступає в свідомості різних людських спільностей на певних етапах історичного розвитку. Об'єктивність соціального світу може здійснюватись за рахунок аксіологічних активацій «життєвого світу», які в стосунках із суспільством та світом в цілому набагато глибші за будь-які детермінації суджень і визначень. «Життєвий світ» – це світ, який ми переживаємо. Він передбачає ідеал автономної людини, яка може сформулювати не тільки саму себе, а й увесь людський світ в його соціокультурних контекстах. Невід'ємність раціонально-ірраціональних інтенцій «життєвого світу» від процесу трансцендування виокремлює духовність як спосіб і сенс життєдіяльності.

«Свідомість» – це не тільки можливість ідеального відтворення дійсності, а перетворення об'єктивної предметності в суб'єктивний зміст, в силу чого найбільш суттєвою її характеристикою є духовність суб'єкта. Духовною формою освоєння світу людиною і разом з тим формою саморозвитку самої людини виступає «Я». Суб'єктивна самовизначеність реалізується у відкритій феноменологією можливістю зміщення центру дослідницького інтересу стосовно свідомості з її теоретико-пізнавальних здатностей до умов «буття в світі». Аналіз внутрішньої складності духовного виявляє процес формування особистості у всесторонніх відношеннях з іншими людьми. Зустріч «іншого» з «Я» виступає одним із окремих моментів фундаментального відношення «в-собі» – «для-себе». Здобуваючи внутрішнє трансцендентне життя, особистість стає спрямованою на світ і до «інших» особистостей; йдучи по шляху універсалізації, вона з'єднується з ними, поскільки «інші» не тільки не обмежують, але й обумовлюють її існування і духовне сходження.

Аналіз «проблеми духовності» наприклад: в персоналізмі, класичному та позитивному екзистенціалізмі показує, що людина – це споконвічний духовний пошук «дійсного» буття, постійний вихід за межі «наявного» буття до виявлення екзистенційно повного сенсу життя, одним із основних вимірів якого є світ «національно-культурного» буття. В ньому людина набуває спроможності до життя духовного, яке найбільш повно реалізується в ціннісних вимірах. В самоздійсненні «Я» суб'єкт створює неповторний образ і означення сенсу власного існування, отримує здатність до реалізації своєї індивідуальної свободи. В результаті виникає людська

особистість, котра володіє позаматеріально-тілесними характеристиками й унікальними особливостями, що знаходять безпосередній вияв у духовності національної свідомості, в якій конденсується багатство індивідуально-суб'єктивного світу. Події, які відбуваються в житті конститууються всередині досвідносислової сфери духовності. Їх «контурність» обумовлюється структурою діяльності, визначеної параметрами духовно-ціннісних прагнень. Суб'єктивація смислу діяльності визначає вибір людиною певного образу, яким можуть виступати різні артефакти, і серед них – свобода. Вона є найважливішою умовою, що забезпечує не тільки динаміку культури, але й вільно вибраних, свідомих цілей і прагнень особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Історія людини, це вічна проблема, бо це проблема нічого іншого, як свободи. **Свобода**, як основна константа загальнолюдської «культури і мети духовного самовизначення», передбачає напругу всіх суб'єктивних зусиль, і в першу чергу **волі нації...** Імперативи світоглядно-культурних смислів в образі свободи характеризують специфічну здатність свідомості людини сприймати і перетворювати природну і соціальну дійсність в необхідній для себе формі, адекватній суспільному характеру дійсності. У статті акцентована увага на тому, що «культура» як атрибут самосвідомості особистості в своєму предметно-сутнісному значенні, орієнтуючи індивіда на вибір образу свободи, робить останню сенсом життя. При цьому «свобода як вища цінність», є невід'ємною від індивідуальної суб'єктивності – внутрішнього ядра свідомості. Важливим аспектом проблеми свободи є «духовна свобода», котра може бути обмежена зовнішньою необхідністю, але ніколи не зникає, поскільки невід'ємна від особистості. Людина тоді стає вільною, коли спрямовує спонтанність своїх дій в сторону персоналізації світу і своєї «свідомості»...

References:

1. Malahov, V.A. (1984). *Kul'tura i chelovecheskaja cennost'* [Culture and human value]. Kyiv: Nauk. dumka. [in Russian].
2. Bychko, V.V. (1976). *V labirintah svobody* [In the labyrinth of freedom]. Moscow: Politizdat.
3. Krasnodembskiy, Z.(2000). *Na postmodernistskykh rozdorizhziakh kultury* [At the postmodern crossroads of culture]. Kyiv: Osnovy.
4. Sobol, O.M. (2000). *Dekonstruktivna metafizychnoi kontseptsii svobody* [Deconstruction of the metaphysical concept of freedom]. *Aktualni filozofski ta kulturolohichni problemy suchasnosti: zb. nauk. pr.* [Current philosophical and cultural problems of modernity: the collection of scientific works]. Kyiv: Vyd. tsentr KDLU.
5. Jaspers, K. (1994). *Smysl i naznachenie istorii* [Meaning and purpose of history]. Moscow: Respublika.
6. Mun'e, Je. (1999). *Manifest personalizma* [The Manifesto of personalism]. Moscow: Respublika.